

CHESTIUNEA AGRARĂ ÎN ROMÂNIA. CONSIDERAȚII (1859-1907)

Mirel GHEONEA*
Cristian CONSTANTIN**

THE AGRARIAN QUESTION IN ROMANIA. CONSIDERATIONS (1859-1907)

Abstract. *The present paper analyses the evolution of the agrarian problem and the social structure of the peasantry in Romania. This study focuses on the Wallachia and Moldavian peasantry, because the documents present the evolution of the agrarian problem in this area. The measures taken in the agrarian field were pretty ineffective and they did not resolve the problem of peasantry even after 1907, when the uprising was crushed brutally by the authorities.*

Keywords: *Wallachia, Moldavia, peasant uprising, agrarian question.*

Rezumat. *Lucrarea de față analizează evoluția problemei agrare și structura socială a țăranimii române. Acest studiu se concentrează pe țăranimea din Valahia și Moldova, pentru că documentele prezintă evoluția problemei agrare în această zonă. Măsurile luate în domeniul agrar au fost destul de ineficiente și nu au rezolvat problema țăranimii, chiar și după 1907, când revolta a fost zdrobită cu brutalitate de către autorități.*

Cuvinte cheie: *Valahia, Moldova, răscoală țărănească, problema agrară.*

* MA. Faculty of History, University „Al. I. Cuza” of Iasi, mirel.gheonea@yahoo.com

** Independent Research, constantin.p.cristian@gmail.com

Multă vreme istoricii au considerat de cuviință că evenimentele importante ale trecutului trebuie să fie abordate din punctul de vedere al istoriei naționale. Dincolo de acest tip de abordare, declinul istoriografic de după 1989 a condus la noi direcții de cercetare, vizibile în Occidentul aflat sub influența „Școlii Analelor”. Situația social-economică a țărănimii din Principatele Danubiene Unite (Vechiul Regat al României) în a doua jumătate a veacului al XIX-lea este una dintre temele asupra căreia s-au îndreptat treptat istoricii români. Majoritatea acestora nu ia în calcul distincția dintre chestiunea națională a românilor și cea agrară. Pe de o parte, apariția ideii naționale la românii din cele două principate extracarpatice a ținut de conectarea lor la sistemul comercial și de navigație prin brațul Sulina și Strâmători, pe scurt comerțul cu cereale destinat antrepozitelor lumii moderne. Pe de cealaltă parte, lumea rurală românească, 90% din întreaga populație a celor două state reunite, continua să trăiască după cutumele medievale ale traiului zilnic. Acest trai este bazat pe o agricultură de subzistență și pe munca prestată pe adevăratele ferme ale celor în rândul cărora aveau să prindă ideile purtate de negustorii europeni veniți să se căpătuiască în porturile danubiene.

Pentru țăranul simplu din județele Valahiei ori Moldovei nu ideea națională umbla prin simplele sale gânduri cotidiene, ci ceea ce istoriografia a consacrat-o ca fiind chestiunea agrară. Țăranul amintirilor lui Creangă nu era nici pe departe cel din statele de unde se importase ideea națională, ci unul profund ancorat în chestiuni pe care lumea occidentală le rezolvase aparent. În intervalul 1870-1913 populația lumii a fost de aproximativ 800 de milioane de oameni, din care jumătate trăia în Europa, o mulțime preocupată cu două idealuri mărețe, revoluția industrială și cea națională¹, de la care românii făceau pentru moment notă discordantă.

Contextul politico-economic care a dus la revoltele țărănești

Procesul de largă profunzime și complexitate care a condus la numeroase ridicări sociale ale țăranilor spre sfârșitul secolului XIX-lea și începutul celui următor este, în primul rând, unul de factură economico-socială, ale cărei consecințe se transpun asupra satelor într-o dublă manifestare. Pe de o parte, țăranul resimțea, în continuare, forme de exploatare din vechea orânduire feudală, iar pe de altă parte efectele

¹ Murgescu, 2010, 103-105.

exploatării de tip capitalist, care se accentuează în perioada de după reforma agrară de la 1864. Această dublă modalitate de exploatare se exercită atât prin raporturile directe ale țărănimii cu moșierii și arendașii cât și prin sistemul social și economic.

Tabelul 1
Suprafața arabilă a Principatelor Unite (România) în 1864 [1]

Proprietar	Suprafață (în hectare)
Stat	1.894.917
Proprietatea răzeșilor și moșnenilor	800.000
Moșierimea	7.210.291
Total	9.905.208

Evoluția situației țărănimii a depins, în bună măsură, de conținutul reformei agrare din 1864. Dincolo de aspectele sale pozitive, care s-au răsfrânt asupra perspectivei accelerării evoluției economice de ansamblu și mai puțin asupra situației materiale efective a unui număr însemnat de țărani, reforma nu a condus la lichidarea mării proprietăți moșierești. Numeroși săteni nu au primit suprafețele de pământ de care aveau nevoie, o parte a lor nefiind deloc împrumutate. Foștii clăcași au primit pământul pe care îl aveau în folosință în baza așezămintelor agrare din anul 1851, mărimea suprafețelor acordate fiind calculată în raport cu numărul vitelor pe care le posedau. Repartizarea pământului după numărul de vite confirmă existența unei stratificări sociale a țărănimii clăcașe specifice și a condițiilor perioadei de destrămare a relațiilor feudale. Statisticile economice arată că, la 1864, din totalul suprafeței arabile a țării, care era de 9.905.208 ha, 1.894.917 ha aparțineau statului, 800.000 ha proprietății răzășești și moșnenești, iar 7.210.291 ha moșierimii. În temeiul reformei agrare din 1864, au primit pământ 72.751 de foști clăcași din categoria frunțași, 200.132 din categoria mijlocași, 133.546 din categoria pâlmașilor, iar 60.651 au primit doar locul de casă și grădină, 10 prăjini fiecare. Au fost împrumutate 406.429 de clăcași, din totalul de 445.019. Așadar, 38.590 de foști clăcași au fost excluși de la împrumutarea propriu-zisă. Cei 406.429 de țărani au primit, în total, 1.654.969 ha din suprafețele statului și ale moșierilor. Dar peste 100.000

de familii de clăcași (însurățtii, precum și cei care au primit numai loc de casă și grădină, cât și cei care au fost excluși de la împroprietărire) nu au primit pământ de cultivat. Adăugând la aceștia pe pâlmași, rezultă că spre sfârșitul secolului al XIX-lea, aproape 250.000 de țărani erau lipsiți de pământ sau aveau foarte puțin. Se adaugă faptul că, cel mai adesea, țărani au primit mai puțin pământ decât aveau în folosință prin legiurile agrare din 1851. Având în vedere că țăranilor le-au fost repartizate din moșiile particulare 1.194.281 ha, rezultă că cei 4.510 de mari proprietari dețineau după reformă suprafața de 6.016.010 ha. Această situație a dus la ascuțirea încordării dintre țărănime și moșieri².

Tabelul 2
Împroprietărire țăranilor din 1864 [1]

Categorie	Număr
I - frunțași	72.751
II - mijlocași	200.132
III - pâlmași	133.546
Loc de casă și grădină (10 prăjini fiecare)	60.651
Clăcași excluși	38.590
Total	445.019

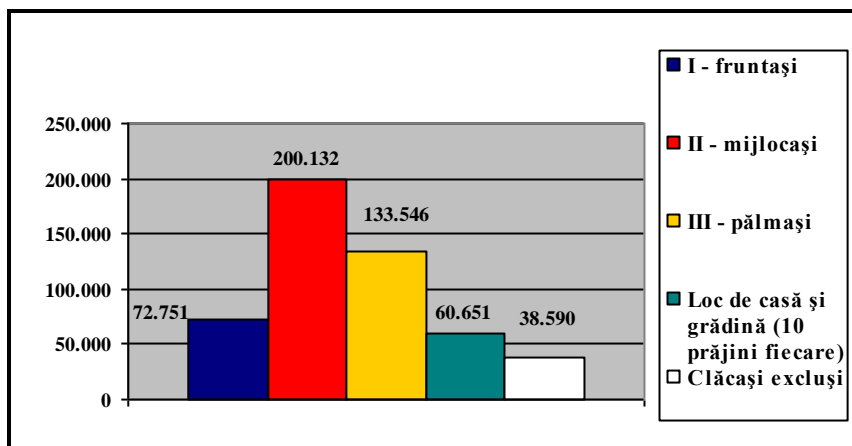

Fig. 1 – Împroprietărire țăranilor din 1864.
Sursă: Adăniloie și Berindei, 1967, 340-343.

² Adăniloie și Berindei, 1967, 340-343.

În acest proces, unii arendași, dispunând de sume importante de bani, aveau să-și întărească pozițiile economice, evident pe seama ruinării gospodăriilor țărănești. Alături de moșieri, ei au săvârșit nenumărate abuzuri care au contribuit sensibil la înrăutățirea situației economice a unei însemnate părți a țărănimii, nu însă și a economiei naționale. Sunt cunoscute, printre altele, în timpul reformei agrare din 1864, abuzurile cu privire la clasificare în categorii inferioare a clăcașilor, frustrarea țărănimii la măsurătoare, excluderea de la dreptul de a primi pământ, împărțirea inechitabilă a loturilor, tergiversarea lucrărilor de împrumut, delimitarea cu întârziere a loturilor între țărani. Mari abuzuri s-au săvârșit și în legătură cu dreptul țăranilor la izlazuri și păduri, deoarece prevederile reformei agrare erau favorabile moșierilor. Putem considera că reforma agrară de la 1864 a dus la dezvoltarea factorilor, mijloacelor și intensității exploatarei economice a țărănimii de către moșieri și arendași. Stringenta lipsă de pământ a numeroșilor truditori ai ogoarelor, a fost de fapt, terenul de cristalizare și direcționare a mișcării sociale țărănești în a doua jumătate a veacului trecut pe obiective mari și precise. Abuzurile în aplicarea reformei agrare, ca și regimul spolierii economice a multor țărani constituiau trăsătura caracteristică a opresiunii sociale la sate. Consecințe grele pentru o parte a țărănimii a avut și delimitarea inechitabilă de către inginerii statului a loturilor individuale acordate foștilor clăcași prin reforma din 1864. Din această cauză, unii țărani au acaparat suprafețe mai întinse, iar în alte cazuri moșierii și arendașii au pus din nou stăpânire pe pământurile multora dintre țărani nevoiași³. La 5 februarie 1883, prefectura județului Bacău anunța Ministerul de Interne că 60 de locuitori din Liuzii-Călugăra au angajat un inginer pentru a efectua măsurătoarea terenurilor din împrumut, dar că cei înstăriți s-au împotrivit, deoarece folosesc pământ pe nedrept, în paguba nevoiașilor. Asemenea cazuri, frecvente în această perioadă, au creat în unele locuri o situație explozivă la sate, manifestată în frământări și agitații țărănești.

În baza prevederilor reformei agrare de la 1864, pământurile acordate țăranilor nu puteau fi înstrăinate timp de 30 de ani. Cu toate acestea, în întreaga perioadă premergătoare răscoalei de la 1888 numeroși țărani s-au văzut în situația de a pierde pământurile pe un termen mai scurt sau definitiv, beneficiarii acestei situații fiind moșierii, arendașii și pătura țăranilor înstăriți. La un moment dat, fenomenul de ruinare a

³ Corbu, 1978, 46-48. Modalitate vădită pentru istoriografia comunistă de a exploata la maximum greșelile reformei agrare din 1864 și a se legitima pe baza mișcării socialiste fireave a epocii moderne românești.

țărănimii împrăștiată începea să ia proporții. Deoarece fenomenul se întreta și determina nemulțumiri printre săteni, se cerea prefectilor să întreprindă măsuri pentru a preîntâmpina o asemenea situație, iar înstrăinările făcute până atunci să nu fie recunoscute de autorități. După 1877, în condițiile ruinării unor noi gospodării, cazurile de înstrăinare a pământurilor țărănilor nevoiași s-au înmulțit și mai vizibil. În septembrie 1888, ministrul de interne, C.A. Rosetti, sprijinitor al cauzei țărănimii, raporta Consiliului de Miniștri, în urma inspecțiilor efectuate în Moldova, că numeroși țărani și-au înstrăinat pământurile primite în baza reformei din 1864. C.A. Rosetti a impus guvernului anularea vânzărilor ilegale de pământuri care se făcuseră până atunci. În felul acesta, un număr de săteni a redobândit loturile primite prin reforma agrară. În 1879 s-au constituit în toate județele comisii pentru verificarea cazurilor de înstrăinare a pământurilor primite în baza reformei din anul 1864⁴.

În afară de moșieri și arendași, au profitat de pământurile unor țărani nevoiași și alte categorii sociale de la sate și chiar de la orașe. În ședința Senatului din 16 decembrie 1878, Ion C. Brătianu arăta că de la țărani au cumpărat pământul dat în 1864 „preotul, primarul, notarul, perceptorul”⁵. În aceeași ședință, s-a arătat că și persoane străine comunei, „mai ales târgoveți, s-au introdus prin sate și prin mijloace directe ori indirecte, au făcut pe unii săteni să înstrăineze ori să ipotecheze către dâșii pământurile lor în total sau în parte”⁶.

Fenomenul specific perioadei de dinaintea răscoalei din 1888, marchează tendința înavuțirii crescânde a unor categorii sociale de la sate, în special a țărănilor cu pământ mai mult și a negustorilor, care, neputând trata cu moșierii cumpărarea de pământ, căci aceștia îl vindeau la prețuri ridicate, s-au îndreptat spre țărani cu o situație mai precară. Dată fiind constrângerea economică la care erau supuși prin lipsa mijloacelor materiale și bănești, aceștia își vindeau loturile primite prin reforma agrară la prețuri mici sau le ipotecau. Creșterea păturii arendașești se explică și pe această cale. Acaparând pământuri țărănești, această categorie a arendașilor a reușit mai ușor să se introducă pe marile moșii. O altă cale de restrângere a suprafețelor primite de țărani în baza reformei, a fost împărțirea respectivelor loturi la moștenitori. Dacă un țaran a primit la reformă patru fâlci și avea, de pildă, trei copii, în 1887, contribuabili și ei, fiecărui dintre aceștia le revenea ca zestre câte o falcă. Proprietatea din generație în generație se transmite tot mai divizat, proprietatea fiind

⁴ Corbu, 1978, 49-51.

⁵ Corbu, 1978, 52.

⁶ Corbu, 1978, 52-53.

numai iluzorie, locuitorii neavând pământuri de hrană sau imaș pentru vite⁷.

Datorită agravării conflictului social la sate, în preajma războiului de independență, cabinetul liberal a promis pământ unor categorii de săteni. Până la 1888, în baza unor prevederi ale reformei agrare din 1864, s-au mai acordat anumite suprafețe unui număr de țărani. Astfel, între anii 1878-1881 au fost declarați ca împrorietăriți 48.622 de însurăței⁸. Și cu prilejul împrorietării însurăteilor s-au făcut numeroase abuzuri. La fel ca în 1864, țărănilor li s-au dat pământuri slab productive, iar unii dintre însurăței au fost excluși de la împrorietărire, în timp ce alții au fost împrorietăriți cu loturi aflate la mare distanță.

Fenomenele de presiune socială asupra satului au afectat într-un mod specific și cele 770.000 de familii de moșneni și răzeși. Dacă unii dintre ei și-au extins suprafețele și și-au consolidat gospodăriile, există un număr destul de mare care nu aveau pământ suficient nici măcar pentru un loc de casă. Prin urmare, moșnenii și răzeșii nu pot fi considerați o categorie aparte, în afara fenomenelor economice, a situației generale a țărănimii române. Asupra lor s-au exercitat aceiași factori precum cei aplicați asupra celorlalți țărani, procesele sociale care i-au caracterizat sunt specifice și celorlalți țărani, ca de altfel și relațiilor sociale în care erau angrenați. De aceea moșnenii și răzeșii împilați au constituit, în anii la care ne referim, una dintre cele mai îndârjite categorii sociale de la sate în lupta împotriva exploataților, pentru apărarea drepturilor lor, folosind cele mai variate mijloace de împotrivire, de la plângeri, până la suprimarea celor care îi năpăstuiau. Analiza repartitiei pământului degajează constatarea că în perioada 1864-1888 structura satului românesc cunoscuse o evoluție marcată de diferențierea gospodăriilor rurale de preponderența numerică a țărănimii sărace și a celei cu situație mijlocie. În primii ani de după reforma agrară din 1864, în satul românesc s-a creat o situație foarte complexă, care avea să prefigureze evoluția relațiilor sociale din întreaga epocă ce a urmat. Deși moșierimea era stăpână a celei mai mari părți din suprafețele de pământ cultivabil, a fânețurilor, a izlaurilor și a pădurilor, posibilitățile ei de a exploata pământul la nivelul profiturilor pe care le sconta, de a duce agricultura la un plan mai ridicat de rentabilitate rămăneau destul de reduse. Marii proprietari, precum și arendașii nu dispuneau de un inventar agricol numeros și modern și nici de fondurile necesare unei munci salariate a

⁷ Adăniloie și Dan Berindei, 1967, 333-334.

⁸ Adăniloie și Dan Berindei, 1967, 334.

întinsele suprafețe de pământ pe care le dețineau și de pe urma cărora voiau să se îmbogățească cât mai mult și cât mai repede⁹.

Legea rurală din 1864 menținuse, în cele mai multe cazuri, țăranul în dependența proprietarului, mai cu seamă prin lipsa de pășune, prin plata impozitului și a ratei răscumpărării clăcii. A contribuit la instituirea legii tocmelilor agricole și revolta slabă din anul 1865, datorită faptului că lucrările pentru aplicarea reformei agrare au reținut țăranimea de la cultivarea pământului, iar în 1866 a fost secetă. Numeroși țărani s-au văzut în situația de a împrumuta produse de la moșieri și arendași și, din lipsă de bani, să se învoiască pe muncă pentru o perioadă de cinci ani. „Prețurile cu care cumpărau produsele erau foarte ridicate, adevărate prețuri de foamete, încă mărite de o camătă nemiloasă, apoi claie peste grămadă, prețurile muncilor erau de obicei cele mai scăzute”¹⁰.

Au fost țărani, care, pentru datoria contractată în iarna anului 1866-1867 în vederea cumpărării de alimente, au muncit 15 ani, achitându-se abia în 1881. La aceasta s-a adăugat și sarcina țăranilor de a plăti rate ale răscumpărării clăcii, ceea ce a contribuit și mai mult la înrăutățirea condițiilor învoielilor agricole. Expunerile de motive la proiectul legii de învoieli agricole vădesc că elaborarea lui a fost influențată de cererea moșierilor și arendașilor de a institui un instrument prin mijlocirea căruia autoritățile administrative să poată sili pe țărani să efectueze muncile pe marile domenii funciare. De altfel, în expunerea de motive la menționatul proiect, prezentată la 28 septembrie 1865, în fața Consiliului de Stat, se precizează că insistențele unor moșieri și arendași au urgentat inițierea unei asemenea legi. Iar în expunerea de motive prezentată în fața deputaților de către ministrul Agriculturii se susținea că „pentru asigurarea și dezvoltarea agriculturii, urmează cu necesitate să se asigure mai întâi buna credință și exacta îndeplinire a liberelor tocmeli pentru lucrările agricole, în privința căreia mai mulți dintre marii proprietari și arendași prin o petiție adresată Senatului au cerut înființarea unui regulament special”¹¹. Noua lege, pusă în aplicare în 1866, avea să determine în deceniile următoare în mare măsură esența relațiilor economice din agricultură. În funcție de interesele moșierilor și arendașilor, de raportul de forțe dintre moșierime și burghezie, precum și de lupta țăranimii, legea învoielilor agricole a fost modificată în mai multe rânduri. Ea a fost revizuită în 1872 și în 1882, însă baza învoielilor a rămas, în linii mari aceeași.

⁹ Corbu, 1978, 59-60.

¹⁰ Rosetti, 1986, 442-443.

¹¹ Rosetti, 1986, 442-443.

Modificările legii învoielilor agricole din 1882 au constat, între altele, într-o mai bună precizare a categoriilor de învoieli: cele relative la închirierea cu bani a locurilor de arătură, a pășunilor și a fânețurilor, transportul cerealelor la schelă sau la gară, cultivarea viilor și a grădinilor. Termenul de executarea a contractelor de învoieli privind fânețele, izlaturile sau locurile de arătură, pentru care țăranii plăteau drept chirie bani și muncă, bani și o parte din recoltă, s-a micșorat de la 5 la 3 ani. Clauzele penale și de solidaritate au fost interzise. Țăranul nu era obligat să lucreze la moșier și arendaș mai mult de patru zile pe săptămână. Moșierii și arendașii aveau, în schimb, îndatorirea să efectueze dijmuirea în cel mai târziu zece zile de la recoltare. Execuția cu dorobanțul și călărașul a țăranilor învoiți a fost, de asemenea, interzisă. Dar modificările aduse legii nu au fost luate în considerare de către toți moșierii și arendașii, iar abuzurile au continuat și în anii următori¹².

Pe lângă arenda percepută de la țăranii învoiți, care a crescut an de an, moșierii și arendașii, sub privirea binevoitoare a autorităților locale și, în unele cazuri, a unor membri ai corpurilor legiuitoare sau chiar ai guvernului, au recurs la nesfârșite abuzuri pe seama țăranimii în general, beneficiind chiar de sprijinul nemijlocit al unor funcționari de stat. Uneori, țăranilor învoiți nu li se dădeau pământuri de cultivat, sau erau obligați să accepte loturi la mare distanță de vatra satului. Sunt și cazuri când țăranii au fost obligați să lucreze pentru moșieri și arendași suprafețe mai mari decât era prevăzut în contracte, în vreme ce ei primeau loturi mai mici. Din seria abuzurilor a făcut parte și nerespectarea obligației unor arendași de a plăti fiscal pentru țăranii învoiți. Agenții financiari, consemna o circulară din 3 octombrie 1881 a Ministerului de Interne adresată prefectilor: „au vândut toată averea și vitele locuitorilor, ca să se împlinescă niște contribuabili întârziți, pentru care locuitorii munciseră și cari, după contract, urmau a se achita”¹³.

La înrăutățirea situației economice a unei însemnate părți a gospodăriilor țărănești, statul a contribuit într-o măsură apreciabilă, în primul rând prin caracterul de clasă al repartizării sarcinilor fiscale la sate și prin multitudinea abuzurilor săvârșite de funcționarii săi în mediul rural. Contribuabilii trebuiau să plătească la comună, județ și stat dări directe și indirecte. Unele dintre cele mai grele impozite directe pentru țăranime erau impozitul personal și cel funciar. Impozitul personal s-a majorat în anul 1865 de la 30 la 36 de lei, urmând să fie plătit de către

¹² Rosetti, 1986, 461-463.

¹³ Rosetti, 1986, 467-470.

fiecare contribuabil care împlinea 25 de ani, fără deosebire de avere. Prin legea din 18 martie 1877, această impunere s-a unificat cu darea pentru șosele, căpătând denumirea de darea pentru căile de comunicație. Fixată inițial la 12 lei, aceasta a fost redusă, începând cu anul 1881, la 6 lei¹⁴.

Prin legea din 1862, impozitul funciar s-a fixat la 4% din venit, pentru că în 1871 să se mărească la 5%. Întrucât acest impozit nu era proporțional cu venitul rezultat din cultivarea pământului și, deci, nu era progresiv, era avantajos moșierilor și arendașilor, căci, pentru aceștia beneficiile sunt mult mai mari. O altă impunere directă era obligația locuitorilor de a lucra un număr de zile pentru construirea și întreținerea drumurilor comunale și județene. În articolul 26 al legii drumurilor, din 30 martie 1868, se prevedea ca locuitorii satelor între 20 și 60 de ani să fie îndatorați a presta trei zile pe an, iar prin articolul 1 din legea drumurilor, modificată la 13 iunie 1886, numărul zilelor de prestație creștea la cinci pe an.

Pe lângă dările și contribuțiile directe, țăranimea suportă și povara impozitelor indirecte pentru articolele de consum. Impozitele indirecte agravau și mai mult viața țăranilor deoarece ei consumau cele mai multe produse impuse. Cu toate ingerințele autorităților, aproape că nu a fost sat care să fi putut achita în termen impunerile către fisc. În diverse rânduri, s-a apelat la forța publică pentru ca țăranii să plătească impozitele. Pentru a-și asigura condițiile favorabile de muncă din partea sătenilor, numeroși moșieri și arendași făceau să se numească primari, perceptori și alți funcționari locali din rândul unor elemente care acționau la ordinul lor. După primirea postului, acești funcționari treceau la impunerea brutală a țăranilor pentru plata dărilor, fiind nevoiți să se împrumute la moșieri și arendași în schimbul angajamentului de muncă „conținând condițiile cele mai draconice, dar la prețurile cele mai ieftine posibile”¹⁵.

Situația economică a țăranimii în preajma declanșării răscoalei din 1888 atrage atenția asupra faptului că dezvoltarea capitalistă a României în a doua jumătate a veacului trecut a înregistrat pași mai lenti în agricultură, unde, din cauza acestei situații, au fost posibile acele mari abuzuri și înșelătorii ale proprietarilor funciari și arendașilor pe seama țăranimii nevoiașe. Elaborarea din punct de vedere juridic a țăranimii clăcașe în 1864 și împrumutarea acestora în condițiile dezvoltării mai pronunțate a capitalismului creaseră anumite premise pentru creșterea nivelului economic al gospodăriilor țărănești. Au intervenit și o serie de

¹⁴ Rosetti, 1986, 475-477.

¹⁵ Rosetti, 1986, 457.

alte cauze care au contribuit la ruinarea unei părți a micilor proprietari de pământ. Legile de vânzare a bunurilor statului la țărani au venit cu întârziere și s-au răsfrânt doar asupra unui număr restrâns de familii, iar modificarea legii învoielii agricole în 1882, nu a ușurat substanțial starea țăranului, execuțiile silite continuând prin intervenția dorobanților sau prin alte mijloace. Seceta din anul 1887, care a distrus cerealele, pășunile și fânețele, a însemnat o mare catastrofă, în primul rând pentru țăranii nevoiași. Iarna anului 1887-1888, i-a găsit pe mulți țărani plini de datorii și fără hrana minimă. Numeroși muncitori ai pământului și-au vândut și puținele vite pe care le mai posedau, iar cei care le aveau ipotecate la Creditul agricol au rămas fără ele, neputând achita datoriile. Alții le-au ipotecat atunci pe prețuri foarte mici, fiind determinați la aceasta de foametea care bântuia. Țăranii au fost nevoiți să vândă sau să ipotecheze și alte bunuri, la prețuri de 3-4 ori mai reduse decât de obicei¹⁶. Pentru a liniști spiritele, guvernul a solicitat aprobarea unui credit de trei milioane lei pentru cumpărarea de porumb și împărțirea lui la țăranii lipsiți de acest produs indispensabil. La 2 decembrie 1887 a fost votată legea care, inițial, se referea numai la țăranimea din Moldova, unde seceta fusese mult mai puternică. Viața economică și spirituală a satului românesc nu era mai prejos de cea a altor țări, cum sunt cele aflate încă sub dominația otomană¹⁷, dar cu mult în urma celor spre care luau drumul vasele cu cereale care plecau de la Dunărea de Jos.

Întrepătrunderea socialului și politicului în lupta țăranimii ca modalitate de acțiune istorică pentru progresul societății românești a cunoscut un plan superior de exprimare în deceniile de la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Din cauza apăsării economice, a in Justiției politice, în rândurile țăranimii au avut loc importante mutații pe planul conștiinței politice. Nu este vorba aici de cristalizarea unui program politic țăranesc, ci de faptul că satul românesc sesiza marile curente politice din societate, care se răsfrângeau direct sau indirect asupra sa. Expresia politică a răscoalelor este și urmarea privării de numeroase drepturi politice a țăranimii, al caracterului de clasă al legislației electorale, a faptului că unii dintre marii proprietari funciari și arendașii erau, în același timp, politicieni cu putere de acțiune în treburile țării. Au căpătat un anume sens politic și raporturile dintre țăranime și autorități. Nu în puține cazuri, funcționarii locali, îndeosebi primarii, care aveau un rol important în lumea satelor, în cadrul relațiilor dintre țărani,

¹⁶ Rosetti, 1986, 457.

¹⁷ Corbu, 1978, 96-98.

pe de o parte, și moșieri, arendași și stat, pe de altă parte, erau impuși de către exploatare și nevoiți să-i slujească pe aceștia¹⁸.

În numeroase cazuri, cu toate că țărănimea, chiar și cea săracă, avea latitudinea să se pronunțe la alegerile de primari și consilieri, reprezentanții ei autentici nu erau aleși. Deși articolul 32 din legea comunală prevedea ca în prima duminică a lunii noiembrie să se aleagă primarii și să fie reînnoită a treia parte din membrii consiliului comunal, nu s-a mai procedat astfel, primarii și consilierii, de regulă, au fost numiți, în majoritatea cazurilor, de către autorități. O mare nedreptate pe plan politic i se făcea țărânimii în legătură cu alegerile de deputați. Atât prin Constituția din 1866 cât și prin modificările aduse acesteia în 1884, țărănimea avea cele mai limitate drepturi politice în cadrul legislației electorale. Prin Constituția din 1866, ea vota în cadrul Colegiului al IV-lea electoral, iar în urma modificărilor din 1884 în Colegiul al II-lea, însă acest drept era condiționat de un anumit venit și de știința de carte. Totodată, sătenii alegeau indirect: 50 de alegători desemnau un delegat, iar acesta avea dreptul să aleagă pe deputat.

În cadrul acestui sistem electoral țărănimea săracă era lăsată la discreția celor care o exploatau, căci condițiile impuse de legea electorală facilitau în prisosință manevrele moșierimii și arendașilor în Adunarea deputaților, unde s-ar fi putut lua măsuri în favoarea populației rurale. De multe ori, din cauza manevrelor politicianiste, câștigau în alegeri la colegiul țărănesc tocmai dușmanii cei mai înverșunați ai țărănilor. În vederea lărgirii drepturilor de vot și a afirmării țărânimii în viața politică, gruparea liberal-radicală condusă de C.A. Rosetti a propus în 1884 organizarea unui singur colegiu electoral, în care să fie cuprinse toate categoriile sociale. Marea burghezie și moșierimea au respins însă această măsură și au admis trei colegii electorale, țărănimea votând la colegiul al III-lea, unde avea dreptul să voteze tot indirect. Țărănimea a urmărit, din toate aceste motive evoluția unor aspecte ale vieții politice a țării, fiind sensibilă la pulsul ei și reacționând prin atitudinea de dezaprobare față de această politică. Nicio grupare politică nu a izbutit să înrăurească în măsură fundamentală țărănimea, aceasta îndreptându-se, în foarte mică măsură, spre mișcarea ce corespundea, în întregul ei și în mod profund, aspirațiilor sale, mișcarea socialistă. Situația economică a satului românesc, simțămintele țărânimii, au fost factorii de bază ai atragerii rândurilor țărânimii împilate de partea mișcării cu caracter social. În rândul acestor acumulări se înscrie, ca importantă trăsătură, creșterea

¹⁸ Corbu, 1978, 99-100.

curajului politic al țărănimii după Războiul de Independență. Simțul demnității, conștiința dreptății lor, voința de a se împotrivi împilării și abuzului s-au dezvoltat repede¹⁹.

Manifestarea viguroasă de către țărănime a drepturilor sale economice, creșterea curajului său de luptă, accentele politice ale agitațiilor și frământărilor au deschis un vast câmp de activitate politică la sate și, în același timp, au făcut ca dezbaterea problemei agrar-țărănești de către marii proprietari funciari și cârmuitorii țării să nu poată fi evitată în niciun chip și să poarte semnul unei vizibile convulsii politice.

Atmosfera de opoziție față de exploatarea crește la sate și prin activitatea desfășurată în forme organizate de către intelectuali din mediul rural. O seamă de învățători înființează societăți cu profil cultural care, din ce în ce mai numeroase și mai active, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, își înscriu ca țel luminarea țărănimii. În acea perioadă au apărut o multitudine de lucrări, precum și articole de presă în care autorii lor, intelectuali sau chiar membri ai unor partide politice, luau în discuție tot mai des problema țărănească, situația grea a majorității sătenilor și formulau variate proiecte pentru ameliorarea acestei situații care se impunea atât de viguros ca o chestiune de fundament în complexitatea vieții economice și politice. În mod preponderent, ei socoteau necesară reevaluarea sistemului impozitelor, înființarea unor instituții de credit accesibile și țărănimii nevoiașe, dezvoltarea activităților pentru instrucția și asistența medicală a țărănimii²⁰.

Mișcarea socialistă a fost singura forță politică a țării care a abordat și a preconizat modalități practice de rezolvare a problemei țărănești prin împrumutarea țăranilor cu pământ din moșiile particulare ale statului și din domeniile coroanei. Chiar în perioada imediat următoare războiului neatârării, în timp ce reprezentanții grupărilor și partidelor politice ale burgheziei și moșierimii se refereau, în mod vag, la unele măsuri parțiale în direcția împrumutării limitate a țăranilor, socialiștii, au elaborat adevărate programe în problema țărănească, militând pentru o schimbare radicală a structurii sociale la sate. Meritul socialiștilor români în problema agrară este că, încă de pe atunci, au analizat cauzele mizeriei țărănimii: existența marii proprietăți funciare exploatare și regimul politic pe care îl emană. Ei au văzut clar că lipsa de pământ și relațiile de producție în agricultură stăteau la vaza împilării economice a țărănimii.

¹⁹ Rosetti, 1986, 579-581. Țăranul român cu lipsurile sale în educație conștientiza utopia ideilor socialist-comuniste, pe care autorii „epocii de aur” doreau să le prezinte ca fiind opțiunea țării române subjugate de clasa exploatare, moșierimea.

²⁰ Corban, 1970, 107-109.

După anul 1880, odată cu dezvoltarea mișcării socialiste, conducătorii acesteia au lărgit preocupările pentru analiza problemei agrar - țărănești. În publicațiile socialiste, „Dacia viitoare”, „Emanciparea”, „Drepturile omului”, „Lampa”, „Viitorul”, au apărut o serie de materiale cu caracter programatic în chestiunea țărănească din țara noastră²¹.

Încă din această perioadă, socialiștii au pus problema apropierei clasei muncitorești de țărănimea nevoiașă. Această propagandă reliefează ideea că socialiștii nu au preconizat doar marile soluții de perspectivă ale chestiunii agrar-țărănești, ci ei au militat, în același timp și pentru dezideratele de atunci ale țărănimii, au incriminat pe spoliatorii acesteia, au cerut înfăptuirea, în condiții date, a unei reforme agrare care să ușureze viața muncitorilor de pământ. O tribună largă de promovare a poziției socialiștilor față de problema agrar-țărănească a constituit-o presa. Sub titluri importante, numeroase articole analizau cele mai diverse aspecte ale traiului țărănimii și aduceau la cunoștința opiniei publice multitudinea de abuzuri săvârșite împotriva țărănimii nevoiașe de către exploatare, luau poziție față de politica guvernanților, liberali sau conservatori. În articolul „Steagul nostru”, publicat în ziarul „Drepturile omului” din 1 februarie 1885, se scria: „Cine mai poate tăgădui astăzi cumplita mizerie în care se zbugiumă țărănimea, ca imensa majoritatea a poporului român, ea care cu sudorile muncii îndărătnice hrănește și susține întreaga națiune, ea pe ale cărei umere de fier se sprijină colosul adevărat al unei mincinoase civilizații și al unei neîndurate asupriri”²². Articolul este unul relevant din perspectiva analizei făcute asupra situației țărănimii aflate în pragul unor repetate și frecvente răscoale țărănești și totodată demască esența „parazitismului exploatare”, arătând că în timp ce muncitorii de pe ogoare lucrează „flămânzi, goi și desculți, exploatare, îmbrăcați după ultima fantezie, cutreieră stradele consumând în petreceri tot ceea ce muncitorii goi, desculți și flămânzi au produs”²³. Și cu toate aceste neajunsuri, țărani au reprezentat cheia succesului României moderne (s.n.).

Cei care au criticat reforma din 1864, considerând-o drept principala cauză a frământărilor sociale care au urmat, fără să minimalizeze valoarea actului și intențiile nobile ale acelor care l-au inițiat și aplicat, au constatat existența unui anumit determinism, care a influențat voința și decizia oamenilor, punându-și pecetea asupra situației

²¹ Corban, 1970, 123-125.

²² Corban, 1970, 133-134.

²³ Corban, 1970, 133-134.

care i-a urmat²⁴. Radu Rosetti, de pildă, consideră reforma din 1864 drept „un nou pas făcut pe calea brăzdată la 1805 și desăvârșit statornicită la 1831”²⁵. La rândul său, Constantin Dobrogeanu-Gherea, ideolog socialist, nota că „împrejurările economico-sociale, pe de o parte, puterea clasei dominante pe de alta, au fost mai tari decât ei”²⁶.

Teoreticianul socialist face această referire la reforma rurală din 1864, elaborată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza și primul ministru din acea perioadă Mihail Kogălniceanu. Cu toate limitele sale, care au decurs și din condițiile în care s-a aplicat legea românească nu puteau să meargă mai departe decât modelele europene din care s-a inspirat. Împroprietărindu-i pe țărani pe pământurile aflate în folosința acestora, ea a legitimat o stare de fapt căreia i-a conferit însă, o nouă consacrare juridică, modernă, burgheză, eliberându-l atât pe țăran de sarcinile feudale cât și proprietatea de servituțile care o grevau²⁷.

Menținerea marii proprietăți funciare în limitele notate mai sus a avut consecințe ulterioare deosebit de importante. Practic în societate românească s-au dezvoltat două formațiuni: o formațiune urbană, al cărei ritm de creștere era alert, care cuprindea industria, infrastructura capitalistă și clasa burgheză. Ritmul de creștere al acestei „formațiuni” situa România în ipostaza de „Japonie a Europei” sau „Belgie a Orientului”. Sectorul rezervat acestei „formațiuni” era limitat, antrenând un procent redus al populației. Pe de altă parte, alături de această „formațiune” se dezvolta o alta, „rurală”, care deținea preponderența economică și angaja marea masă rurală, în totalitate. În acest sector, prefacerile s-au dovedit a fi mai lente. Într-o lume aflată în plină schimbare, transformarea dinamică a României nu redimensionase, încă, interesul pentru dezvoltarea relațiilor comerciale între capitalismul occidental și hinterlandul gurilor Dunării. Ea își mai păstra o caracteristică tradițională. Intervenția statului pentru satisfacerea lipsei de pământ a țăranilor, pentru asigurarea asistenței sociale, a condițiilor unei vieți civilizate nu a fost pe măsura nevoilor. Decalajul între cele două „formațiuni” s-a adâncit mereu, caracterul dizarmonic al dezvoltării a devenit tot mai accentuat, întreținând o acută tensiune socială, care și-a găsit expresie într-un lanț neîntrerupt de mișcări și răscoale țărănești²⁸.

²⁴ *Istoria Românilor*, 2003, 83.

²⁵ Rosetti, 1986, 414.

²⁶ *Istoria Românilor*, 2003, 83-84.

²⁷ *Istoria Românilor*, 2003, 84.

²⁸ *Istoria Românilor*, 2003, 85.

Considerații istorice asupra răscoalei țăranilor din 1907 în Moldova

Termenul frecvent întâlnit în diverse lucrări cu privire la istoriografia răscoalei țăranilor din anul 1907, de „chestie țărănească” este un eufemism inventat pentru a ascunde înspăimântătoarea stare de mizerie și de înapoiere a țăranimii din România din acea perioadă. Spre exemplu, Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu susțineau că Țara Românească și Moldova erau la început locuite de țărani liberi, stăpâni pe pământul pe care-l munceau. Cei dintâi domni care descălecase din Făgăraș și din Maramureș au respectat libertatea și proprietatea țăranilor. Ei au înzestrat pe căpeteniile și pe boierii lor cu pământ de la șes. Boierii și-au populat moșiile cu prizonierii de război pe care i-au făcut în luptele cu popoarele vecine și pe care i-au redus în stare de șerbie. Șerbia ar fi fost deci rezultatul cuceririi, violenței și uzurpărilor²⁹.

Apărătorii mici proprietăți, ca Barbu Catargiu și A. Arsache, porneau de la aceleași premise, dar trăgeau concluzii diametral opuse. Și ei admiteau că principatele erau la început populate de oameni liberi, dar ei contestau că gruparea proprietății funciare în latifundii s-ar fi făcut prin silă și prin răpire violentă. Nu s-a făcut, conform lui Barbu Catargiu, „prin dominația unor elemente străine asupra elementului primitiv al pământurilor precum în Europa Occidentală, unde elementul got veni de înăbuși, desmoșteni și reduse în servagiu elementul roman”³⁰. Controversa avea un caracter exclusiv politic, lipsit de fundamentarea istorică. Bălcescu și Kogălniceanu s-au servit de această „teorie” curentă la istoricii romantici francezi, pentru a contesta dreptul de proprietate a aristocrației funciare asupra pământului. Privită de pe aceste poziții extreme, chestiunea țărănească nu putea să capete o rezolvare în condițiile menținerii puterii politice în mâinile moșierimii și ale vârfurilor burgheziei. Cu brutalitatea unei forțe elementare, răscoala din 1907 a rupt vâlul artificiilor care ascundea țara reală și a pus în fața lumii întregi realitatea înspăimântătoare a „chestiei țărănești” din România.

Evenimentul răscoalei a determinat o efervescentă ideologică și social-politică deosebită în problema agrar-țărănească. Proprietarii și arendașii au abuzat de această situație pentru a impune țăranilor cel mai sălbatic sistem de exploatare, învoielile agricole mai numeroase, măsurătorile strâmbe, socotelile nedrepte, muncile neplătite și excesive și tot cortegiul de năpăstui, silnicii și umiliri. Iar când țăranii s-au ridicat să

²⁹ Oțetea *et alii*, 1967, 13-15.

³⁰ Oțetea *et alii*, 1967, 13.

ceară dreptate, clasa stăpânitoare a răspuns cu „dreptatea gloanțelor”³¹. Sate întregi au fost bombardate cu artileria, sute de țărani legați cot la cot, împușcați la marginea drumului sau torturați cu rafinatele de cruzime, ca cei arestați la Iași pe care jandarmeria rurală avea ordinul să-i țină nemâncați și să-i bată „cu capul de pereți până s-a zdrobi”³².

Pe măsură ce criza se agrava, s-au înmulțit în Academie glasurile care cereau ca cel puțin pe moșiile Academiei țării să fie tratați mai omenește. În ședința din 27 martie 1906, Petru Poni a relatat faptul că arendașul moșiei Moara Grecilor de la Vaslui urcase arenda de la 28.000 la 68.000 de lei, ceea ce însemna că arendașul „a luat de la Academie, pentru prețul ce da nu numai dreptul de a cultiva pământul și exploatarea fără margini și fără milă a țăranilor”³³. Spiru Haret a adăugat, în sprijinul declarației lui Petru Poni faptul că Academia nu reprezintă doar o instituție națională care să garanteze în toate privințele statului. S. Aurelian a susținut teoria că un fost proprietar a donat Academiei moșia pentru a ușura situația țăranilor, nu pentru a permite arendașilor o exploatare nemiloasă. Rezultatul acestor dezbateri a fost anularea contractului de arendare și încheierea altui contract, care fixa cantitatea minimă de pământ ce trebuie asigurată sătenilor, prețul maxim, pe care aceștia aveau să-l plătească pentru chiria pământului de muncă și pentru pășunea vitelor și prețul minim al zilelor de muncă. În legătură cu arendarea moșiilor Academiei, dr. C.I. Istrati a mers până la rădăcina răului și i-a prevestit toate urmările. Urcarea arenzilor s-ar putea explica, spune el, dacă ar fi vorba de introducerea unei culturi mai raționale sau de urcarea prețului produselor agricole³⁴.

Mult mai curajoasă și mai înaintată față de situația țărănimii și față de răscoală a fost atitudinea lui Radu Rosetti. Acesta a arătat că răscoala de la 1907 a fost urmarea cruntei exploatare de veacuri a țărănimii de către clasa stăpânitoare, urmarea nemulțumirii și urii stârnite de această exploatare. El nu a recunoscut numai că lipsa de pământ și de imaș și condițiile împovărătoare de muncă au făcut insuportabilă viața țaranului, dar a descris cu precizie întregul mecanism al exploatareii și asupririi țăranilor.

Nicolae Iorga avea o concepție romantică despre boierii din trecut și chiar despre cei din epoca 1820-1880. Primii, argumenta marele istoric „au apărat țara, au cârmuit-o și prin scrisul lor, au fost păstrători timp de

³¹ Rosetti, 1986, 136-137.

³² Rosetti, 1986, 136.

³³ Oțetea *et alii*, 1967, 141-143.

³⁴ Oțetea *et alii*, 1967, 18-20.

mai multe veacuri ai gândului românesc”³⁵. Ceilalți boieri, printre care N. Iorga îi pomenesc pe Ghica, Bibescu, Știrbei, Golescu, Văcărescu și Kogălniceanu „au fost tot oameni cari au simțit pentru Țară și neam, cari, fiecare după cultură, priceperea și temperamentul său, au lucrat pentru ele, De boieri de aceștia suntem doritori și astăzi: ei au lucrat la sfârșirea clasei lor pentru binele tuturor”³⁶.

După reprimarea răscoalei, când mii de oameni au fost arestați și aduși înaintea curților cu jurați, Iorga a avut același răspuns ca și martorii care, față de încercările procurorilor de a-i sili să denunțe instigatorii și copiii răscoalei, au declarat dârz și mândru faptul că toți sunt vinovați de ceea ce comiseseră. Cu aceeași indignare cu care a protestat contra sălbaticii represiuni, Iorga s-a ridicat împotriva goanei după vinovați și împotriva justiției de clasă care a judecat după dispozițiile proprietarilor orbiți de setea de răzbunare.

Iorga s-a ridicat împotriva legii care acorda proprietarilor și arendașilor 15 milioane pentru pierderile suferite în timpul răscoalei. El a contestat mai întâi principiul însuși că proprietarii ar avea drept la despăgubiri. Apoi a susținut că, dacă proprietarii au pierdut palate, parcuri și obiecte de artă, familii țărănești au pierdut în multe cazuri ceva mai mult: capii acelor familii au fost omorâți și familiilor lor au rămas pieritoare de foame, fără vinovăția lor, neavând dreptul să ceară despăgubiri³⁷.

Începutul răscoalei din anul 1907 este marcat de evenimentele petrecute în nordul Moldovei, pe moșia Flămânzi din județul Botoșani. Condițiile dezvoltării social-economice și politice a României în etapa premergătoare răscoalei pun în evidență maturizarea premiselor obiective care au generat ascuțirea contradicțiilor sociale. În aceste împrejurări, izbucnirea și manifestarea luptei de clasă a țărănimii apare ca un fenomen intern necesar. Gradul de generalizare a fenomenului, amploarea și intensitatea lui se află, de asemenea, legate strâns de adâncirea contradicțiilor din cadrul relațiilor economice, de măsura în care efectele acestor relații se răsfrângeau asupra situației materiale a unor mase cât mai mari, afectau, în cazul de față, straturi uriașe ale țărănimii³⁸. În legătură cu începutul răscoalei din 1907, în Moldova, se nasc câteva întrebări menite să lămurească complexul de împrejurări care au dat naștere mișcării din Flămânzi și să dezvăluie anumite elemente

³⁵ Oțetea *et alii*, 1967, 22.

³⁶ Oțetea *et alii*, 1967, 22-23.

³⁷ Oțetea *et alii*, 1967, 27-29.

³⁸ Vezi „Studii” (revistă de istorie), 1961, 289-295.

manifestate în mișcarea din nordul Moldovei, în general. Au existat condiții specifice localității Flămânzi care, grefate pe situația social-economică generală a țărănimii au constituit cauzele izbucnirii răscoalei tocmai din această comună.

Faptul că răscoala țăranilor din 1907, de altfel ca și răscoala din 1888 a izbucnit primăvara, înaintea muncilor agricole, nu este un lucru întâmplător. El atrage atenția asupra caracterului agrar al mișcării, asupra obiectivului principal al luptei țărănimii: intrarea în stăpânirea pământului precum și asupra rolului determinant pe care relațiile economice, în primul rând cele generate de sistemul învoielilor, îl are în geneza marilor lupte. Primăvara o dată cu începutul sezonului agricol, țăranii erau nevoiți să rezolve chinuitoarea problemă a lipsei de pământ. Ei se adresau în fiecare primăvară, moșierilor și arendașilor, pentru noi învoieli agricole care deveneau tot mai apăsătoare. Primăvara apărea deci, mai vie și mai acută necesitatea de a pune capăt situației create și de a se ridica pentru cucerirea dreptului la o viață mai bună³⁹.

Întrunirile țăranilor înainte de a trece la acțiune nu erau un simplu prilej de îmbărbătare reciprocă sau de constatare a caracterului insuportabil al situației în care se aflau. Cu prilejul acestor întruniri se deslușeau și unele elemente cu caracter de organizare a acțiunilor viitoare. A vorbi despre un plan bine conturat, în cazul de față este nepotrivit. Totuși unele măsuri menite să mobilizeze pe consăteni, de obicei, se adoptau.

Nu numai raporturile existente între proprietățile particulare și țărani determinau ridicarea țărănimii la luptă, ci exista în egală măsură teama de izbucnirea răscoalelor pe domeniile statului, iar în unele cazuri chiar pe domeniile coroanei. Sunt semnificative în acest sens două telegrame adresate Ministerului Domeniilor de șeful regiunii silvice purtând data de 12 martie 1907, referitoare la răzvrătirea sătenilor din localitățile Fâștiți și Rinzești „care amenință averea statului”⁴⁰. Evident în asemenea cazuri, intervenția promptă a organelor represive a făcut ca nemulțumirile țăranilor să nu se dezlănțuie în toată amploarea lor, cu atât mai mult cu cât ele începuseră să se concretizeze în plin reflux al răscoalelor din Moldova⁴¹.

Tocmai când se părea că răscoalele țărănești din Moldova mergeau pe linia unui reflux categoric, județul Tecuci abia începea să cunoască semnele din agitata lună martie a anului 1907. Răsculații tecuceni

³⁹ Oțetea *et alii*, 1967, 157-160.

⁴⁰ Arh. I.S.I.S.P., fond 52, dos. 4845, f. 1, în *ibidem*.

⁴¹ Oțetea *et alii*, 1967, 266.

readuceau în cabinetele de lucru ale guvernanților noi îngrijorări care se adăugau la cele provocate de țărănimea de peste Milcov, care pășise cu hotărâre pe calea luptei deschise pentru pământ și o viață mai bună. Se părea că starea de agitație care frământa satele tecucene încă din primele zile ale lunii martie se va limita doar la acțiuni sporadice, ușor conciliabile. Spre această concluzie duceau și măsurile luate de autorități, cum era interzicerea adunărilor ce depășeau cinci persoane, închiderea cârciumilor, suspendarea târgurilor săptămânale, concentrarea unor unități militare în centrele unde agitațiile erau mai mari. În ciuda acestor măsuri luate de autorități, la 8 martie 1907 apar primele semne care anunțau zilele în care țărănimea tecuceană avea să se ridice cu hotărâre la luptă deschisă împotriva autorităților de stat comunale și județene.

Acțiunile revoluționare ale țăranilor din județul Tecuci s-au desfășurat de la nord la sud, aproape în toate satele situate de o parte și de alta a râului Bârlad, atingând maximum de intensitate în zilele de 11-14 martie 1907. O caracteristică a acestor răscoale o constituie antrenarea răsculaților în acțiuni care depășeau limitele localităților unde izbucneau (acțiunile răsculaților din Ploscuțeni și Homorca), precum și legăturile existente între răsculații din județul Tecuci și cei din județele apropiate (Covurlui și mai ales Putna). Mai mult decât în alte părți ale țării, în județul Tecuci activitatea preoților în „liniștirea spiritelor” a jucat un rol deosebit cu toate că peste tot se semnalau agitații, întruniri și chiar pregătiri de răscoală.

Eforturile permanente ale preoților, solicitați să folosească atât mijloace de convingere cât și amenințarea țăranilor de a fi scoși de sub „oblăduirea bisericii” au găsit în rândurile multor țărani un teren prielnic. Acțiunile revoluționare ale răsculaților tecuceni, cu toate măsurile luate de autorități, deosebit de puternice la momentul izbucnirii lor au arătat că odată pornite pe drumul răscoalei, masele țărănești nu puteau fi împiedicate prin măsuri coercitive sau mijloace propagandistice de nuanță mistică⁴².

Semnalul nemulțumirilor țărănești din județul Tecuci a fost dat de locuitorii comunelor Ploscuțeni și Homocea. În telegrama din 8 martie 1907, administratorul moșiei Ploscuțeni anunța telegrafic arendașului Oscar Rapaport, aflat la București, ridicarea țăranilor din Ploscuțeni și unirea lor cu cei din Homocea în scopul atacării orașului Adjud unde se afla sediul administrației moșiei. Măsurile luate fie prin intervenția directă

⁴² Oțetea *et alii*, 1967, 267-270.

a autorităților locale, fie a organelor județene, au dus la liniștirea temporară a țăranilor răsculați⁴³.

În data de 11 martie 1907, un număr de 400 de țărani din Ivești, Torcești, Matca, Blăjerei și Cudalbi adunați la târgul săptămânal din Ivești, au atacat casa administrației moșiei distrugând multe imobile precum și registrele de învoieli, după care au mai produs stricăciuni unui număr de 26 de prăvălii. A doua zi, grupuri – grupuri de țărani din satele Liești, Șerbănești și Bucești al căror număr se apropia de 4.000, se îndreptau din nou spre Ivești în scopul încheierii contractelor de învoieli agricole cu administrația moșiei Balș. La somațiile de rigoare ale armatei, răsculații au rămas pentru puțină vreme descumpăniți. O nouă încercare de a pătrunde cu forța prin zidul de baionete a soldaților a fost iar respinsă. Cele două tabere se găseau față în față, în așteptarea proiectului care își anunțase încă din ajuns sosirea. Spre seară, după ce s-a comunicat că prefectul contramandase sosirea la Ivești, comandantul unității militare a cerut răsculaților să părăsească imediat bariera. La îndemnul preoților și învățătorilor aflați în mijlocul lor, s-a hotărât retragerea. În timp ce o parte a răsculaților se îndrepta spre casă, armata a deschis focul: din rândurile țăranilor care se retrăgeau în ordine au căzut trei morți și 12 răniți⁴⁴.

Intervenția trupelor represive a împiedicat extinderea acestor mișcări care astfel s-au limitat, în majoritatea localităților amintite, la agitații sau la adunări unde erau discutate probleme legate de nevoile imediate ale țăranilor. Un eveniment în aparență lipsit de importanță, dar care trăda deruta claselor dominante și teama provocată de răscoalele țărănești, s-a petrecut în orașul Tecuci. Ideea că masele răsculate aveau ca obiectiv imediat ocuparea capitalelor de județ era așa de puternică încât a fost suficientă o falsă alarmă provocată de un glonte tras la întâmplare pentru ca între trupele însărcinate cu paza orașului să se dezlănțuie un schimb de focuri în urma căruia un ostaș a fost omorât și alți opt au fost răniți. În mai multe rapoarte oficiale se menționa starea de agitație a locuitorilor din localitățile de pe cuprinsul județului Tecuci. De menționat că și în acest județ, răsculații au avut în vedere distrugerea firelor telefonice, pentru a se împiedica astfel chemarea urgentă a trupelor represive. Asemenea acte au fost săvârșite la Călmățui și Umbrărești. Cu toate acestea, situația amenințătoare care crease multe dificultăți autorităților județene, încetase la mijlocul celei de-a doua decade a lunii

⁴³ Popescu-Puțuri și Oțetea, 1983, 640-641.

⁴⁴ Popescu-Puțuri și Oțetea, 1983, 650-653.

martie, după intervenția hotărâtă a trupelor de represiune, să fie considerată de autorități așa de presantă.

În fața forțelor represive, răsculații înarmați cu mijloace de luptă rudimentare, fără o legătură strânsă între ei și mai ales fără o conducere organizată, nu puteau opune o rezistență îndelungată⁴⁵. Știrile despre primele agitații deschise ale țăranilor din județul Covurlui au apărut în presă încă la 8 martie. Ziarul local „Tribuna liberală” nota: „Ni se comunică că d-l prim-procuror a plecat în cătuna Serdaru, comune Filuști și că în gara Barboși sunt 40 de soldați. Se semnaleză mișcări între țărani în comuna Slobozia-Conachi, unde este arendaș Juster și în comuna Foltești”⁴⁶.

Semnălul revoltelor din acest județ l-au dat țăranii din satul Vameș, care au mers la primăria din comuna Piscu, manifestându-se zgomotos împotriva învoielilor agricole și cerând primarului să fie chemat în localitate arendașul Vasmagides, în vederea încheierii unor noi învoieli. Țăranilor din Vameș li s-au adăugat cei din comuna Piscu și satul Vladimirești, numărul lor ridicându-se la peste 250. Momentul central al evenimentelor răscotei din județul Covurlui îl constituie episodul sângeros petrecut chiar în orașul Galați. În ziua de 11 martie 1907 un grup de circa 200 de persoane format în cea mai mare parte din locuitori ai cartierelor mărginașe Vadul Ungurului și Lozoveni, dar și din țărani veniți din alte părți, precum și din muncitorii portuari, s-au îndreptat spre centrul orașului, voind cu orice preț să ajungă la prefectură. Ajungând în strada Domnească, mulțimea țăranilor și a celor care li s-au adăugat pe parcurs a fost întâmpinată de prefectul poliției. Încercările acestuia de a-i determina să desemneze o delegație care să reprezinte cererile în numele tuturor n-a avut succes, răsculații cerând cu insistență să meargă cu toții la prefectură. La o mică distanță de prefectură i-a întâmpinat un detașament de soldați din regimentul I Roșiori sub conducerea sublocotenenților Livezeanu și Ion Antonescu, mareșalul de mai târziu. Trupa era însoțită de procurorul Danielopol, care a făcut somațiile de rigoare. Dar fără să ezițe, ofițerul Ion Antonescu a ordonat atunci foc. Din rândurile răsculaților au căzut 14 persoane, 7 au fost rănite grav, iar numeroase altele rănite ușor. Salvele care au despiciat văzduhul în după amiaza zilei de 11 martie 1907 au produs o profundă impresie în oraș. Masacrul săvârșit în strada Domnească din Galați fiind de altfel și cel mai mare din întreaga Moldovă. În legătură cu acest tragic eveniment, ziarul „Adevărul” relatea

⁴⁵ Oțetea *et alii*, 1967, 270-273.

⁴⁶ „Tribuna Liberală”, 8 martie 1907.

următoarele: „Imediat după tragerea focurilor, o mulțime imensă, printre care și 60 de elevi de liceu s-au adunat pe locul dezastrului, protestând în contra faptului că s-au săvârșit orori, împușcându-se țărani care pentru moment nu aveau altă vină decât aceea de a se fi manifestat zgomotos”⁴⁷. Concomitent cu evenimentele petrecute în Galați, mișcările țărănești s-au extins vertiginos în județul Covurlui. Intervalul de maximă amploare este cuprins între 11 și 14 martie 1907. După această perioadă centrele răscolite au fost înăbușite, agitații țărănești semnalându-se însă și în perioada următoare. Ca și în celelalte județe ale Moldovei, răfuiala autorităților și a marilor proprietari cu țărani era una deosebit de cruntă. Regimul instituit de autoritățile militare față de țărani închiși în cazarmile din Galați era atât de aspru încât stârnea obiecții până și din partea autorităților civile deloc dispuse să trateze pe țărani cu blândețe. Cantonarea detașamentelor militare în focarele răscolite, folosirea patrulelor mobile pentru incursiuni în diferite localități, reprimările sângeroase nu au înfrânt totuși deplin spiritul de împotrivire al țăranilor din Covurlui. După înăbușirea răscoalelor, la fel ca și în alte județe, se semnalau răbufniri ale nemulțumirilor țărănești, conflicte cu moșierii și arendașii, se menținea la sate o stare de tensiune a cărei izbucnire era cu greu barată de autorități. Lupta cea mai mare a țărănimii intrase însă în reflux în Moldova încă spre sfârșitul primei decade a lunii martie. În județele nordice ale Moldovei, răscoala a durat aproximativ 10-14 zile. În județele de sud ale provinciei, izbucnirea răscoalei s-a produs în momentul când se înregistra declinul mișcărilor din restul Moldovei. Ultimele mișcări mai ample au fost înăbușite până în prima jumătate a lunii martie⁴⁸.

Răscoala țăranilor din primăvara lui 1907 a avut un puternic ecou dincolo de hotarele țării. O confirmare a amplitudinii răscoalei țărănești din anul 1907 o constituie largul ecou pe care l-a avut în primul rând în presa de peste hotare. Literalmente o țară întreagă a fost în fierbere, adevărate câmpuri de bătălie includeau sate sau comune pe distanțe de zeci de kilometri, orașe au fost luate cu asalt de forțele răscolitelor, așezări țărănești au fost cucerite de armată. Frământările și mișcările țărănești din România care au culminat cu marea răscoală din 1907, au cunoscut un puternic ecou în Austro-Ungaria. Era firesc ca acest subiect să intereseze în chip deosebit opinia publică austriacă pentru că în acea perioadă de frământări sociale, tot mai mulți oameni se vedeau obligați să dea

⁴⁷ Oțetea *et alii*, 1967, 286-288.

⁴⁸ Oțetea *et alii*, 1967, 293-296.

importanța cuvenită cauzei fundamentale care orientează și determină acțiunile în societate: factorul economic și relațiile între clasele sociale. Răscoala din 1907 a dat opiniei publice de peste hotare prilejul de a face cunoștință cu țărani români. Presa burgheză austriacă, de toate nuanțele nu a putut omite, referindu-se la mișcările țărănimii române din 1907, crunta exploatare care-i apăsa pe acești. Publicația „Neues Wiener Abendblatt” menționa că „principala vină pentru evenimentele actuale o poartă moșierii români a căror comportare în problema agrară era dictată exclusiv de dorința de a obține din proprietățile lor cât mai comod un venit cât mai mare”⁴⁹. Interesant este faptul că presa austriacă atrage atenția că uneori studenții și intelectualii români au depășit solidaritatea pasivă, trecând la acțiuni de inițiativă pentru a conduce unele coloane de răsculați și desfășurările acestora. Teama față de posibilitatea extinderii răscoalei în Austria era exprimată uneori nedisimulat. În momentul când țărani români s-au răsculat la ei în țară, era firesc ca burghezia și latifundiarii de la Viena să fie îngrijorați cu privire la modul cum vor reacționa țărani români supuși Austro-Ungariei. Dar nu era vorba numai de aceștia, ci și de toate naționalitățile din imperiu, care sufereau dubla exploatare moșierească și națională⁵⁰. Răscoala țărănească nu era altceva decât un pretext al autorităților din Ballplatz de a atenta la aliata sale, România.

* * *

Chestiunea agrară a fost una dintre cele mai acute probleme ale societății moderne românești. Dincolo de interpretările subiective ale contemporanilor evenimentelor în cauză sau a istoriografiei comuniste, chestiunea țărănească din România a reprezentat principala problemă a societății românești de-a lungul epocii sale moderne. O lume a satului românesc, ancorată în metehnele unei epoci pe care occidentul o depășise prin progresul legislativ, tehnologic și cultural, care persista însă. Cu toate interpretările și simpatiile pro și contra exploatării țărănimii de către marea moșierime, intervalul cuprins între domnia lui Al. I. Cuza și prima conflagrație mondială a constituit „epoca de aur” a statului de la Gurile Dunării. Un hinterland competitiv internațional, în ciuda constrângerilor legate de infrastructură și calitatea îndoielnică a produselor. Păstrarea în semi-sclavie a unei importante părți a populației, retarde din punctul de vedere al civilizației vremurilor pe care le trăia, a constituit cheia succesului unui stat nou apărut pe harta Europei. Dacă în lumea urbana

⁴⁹ Oțetea *et alii*, 1967, 705-706.

⁵⁰ Oțetea *et alii*, 1967, 716-721.

etapele s-au ars mult mai repede, dând naștere la celebrele forme fără fond, chestiunea țărănească a fost cea în care etapele s-au ars mult mai greu lăsând un timp necesar realizării reformelor educaționale (contemporane cu epoca), necesare păstrării unei balanțe economice pozitive a Vechiului Regat în raport cu partenerele sale comerciale⁵¹.

Bibliografie

Adăniloiaie, N.; Berindei, Dan, *Reforma agrară din 1864*, București: Editura Academiei, 1967.

Corban, Constantin, *Țărănimea din România între 1864 și 1888*, București: Editura Științifică, 1970.

Corbu, Constantin, *Răscoala țăranilor de la 1888*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Murgescu, Bogdan, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, București: Editura Polirom, 2010.

Oțetea, A. (coordonator), *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, București: Editura Politică, 1967.

Popescu-Puțuri, I.; Oțetea, Andrei (coordonatori), *Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907*, vol II, București: Editura Academiei, 1983.

Rosetti, Radu, *Pentru ce s-au răsculat țăranii?*, București: Editura Eminescu, 1986.

*** „Studii” (revistă de istorie), vol III, Editura Academiei, 1961, p. 289-295.

*** „Tribuna Liberală”, 8 martie 1907.

*** *Istoria Românilor*, vol VII, tom II (*De la Independență la Marea Unire, 1878 – 1918*), București: Editura Enciclopedică, 2003.

⁵¹ Murgescu, 2010, 103-124.